

Subbotin V. M., Director State Enterprise «Main Educational and Instructional Center under State Service of Ukraine for Labor» (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

Main trends and prospects of modern processes of global institutionalization

In the article the processes of public transformations and social integration are probed in the modern developed industrial systems, Historical transformations of societies are analysed in the conditions of globalization changes.

World view, economic, political tendencies and prospects and forms of their subsequent development are analysed. Examines specific strategies of postindustrial social development and transformation of institutes of power and forms management in conditions of globalization in the modern industrialized systems.

Keywords: public transformation, industrial society, social institutes, civil system, democracy.

* * *

УДК 172.2

Ткаченко К. О.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
ms.katerina@ukr.net

ЕТИЧНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Робота присвячена дослідженню формування засад адвокатської етики, а саме концептуалізації принципів та норм, функціонуванню професії юриста та ставленню до неї та її принципів в суспільстві. Також значну частину роботи присвячено суміжній проблематиці формування юриста як кваліфікованого професіонала її моральної особистості водночас.

Проаналізовано положення основних документів, які регламентують власне обов'язки адвоката, умови його діяльності, етичні принципи, що засвідчують його відповідність професії тощо. Здійснена спроба актуалізувати застосування європейського досвіду адвокатської етики як підґрунтя становлення українського суспільства як етично свідомого.

Ключові слова: адвокатська етика, обов'язок, довіра, моральність, право, суспільство.

У наш час, завдяки технічній могутності та ефективності, людина виявляється здатною скоїти (через неухважність, некомпетентність, безвідповідальність) багато зла, внаслідок чого гинуть люди, матеріальні й духовні цінності. Зростає диспропорція між скоєним людиною і її здатністю нести моральну відповідальність. Це стає однією з передумов виникнення морально-професійних чи етичних кодексів широкого кола сучасних професій.

Саме у професійній етиці формуються системи конкретних норм і правил на основі загальнолюдської моралі, оскільки необхідно розуміти, що сама діяльність людей в усьому її різноманітті і специфічності не може не накладати відбитку і на специфіку моральної регуляції. У зв'язку з яскравою специфікою та різноманіттям професійних етичних норм особливу увагу привертає розгляд адвокатської професійної етики та моральнісних засад правової діяльності.

Сьогодні порядок та стабільність у суспільстві неможливі, принаймні, без двох складових – економічно прийнятнього стану громадян, особливо середнього класу, і поваги до законів. За словами римського оратора Цицерона, «Народ – це не будь-яке з'єднання людей, зібраних разом яким би то не було чином, а об'єднання багатьох людей, пов'язаних між собою згодою в питаннях права і спільністю інтересів» [7, с. 12]. У неправовому суспільстві, нехай навіть з процвітаючою економікою, не можна говорити про стабільність і порядок вже хоча б тому, що жоден індивід не зможе жити з упевненістю в завтрашньому дні, оскільки при

правовому свавіллі його можуть будь-якої хвилини кинути до в'язниці, відібрати майно, позбавити основних прав як людини і громадянина. У той же час, правовий порядок, правове суспільство має на увазі не лише наявність хороших і стабільних законів, не тільки їх дотримання громадянами і представниками держави, але і, в обов'язковому порядку, повагу населення до людей, які уособлюють закон – суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, співробітників органів внутрішніх справ, митниці, податкової інспекції і т.д.

Найбільша кількість контактів пересічних громадян із законом відбувається через адвокатів і, в меншій мірі, нотаріусів. Природно, дії співробітників правоохоронних органів (головне – міліції) також вельми прикметні, проте лише тоді, коли їх поведінка стає протиправною.

Інша справа – адвокати. До них звертаються за правовою допомогою, за правовим захистом. Негідна або несумлінна поведінка адвокатів завжди стає предметом обговорення між клієнтом і його друзями, родичами, товаришами по службі. Виходить, що про поганість вчинок адвоката завжди і з необхідністю дізнається досить широке коло осіб. Підривається престиж професії. Піклуючись про повагу до своєї професії, адвокати захищають інтереси усієї правової системи держави. Але для пересічних громадян престиж адвокатської діяльності легко екстраполюється на діяльність усіх «служителів Феміди», а цим, зокрема, визначається і повага до закону взагалі. Таким чином, до адвокатів слід пред'являти найвищі вимоги з точки зору дотримання професійної етики та стандартів поведінки.

Коли ми говоримо про престиж адвокатської професії, ми зовсім не маємо на увазі те, наскільки високою має бути власна внутрішня думка адвоката про його значущість і роль у суспільстві. Це, звісно, важливо, але аж ніяк не є головним. Престиж професії визначається не внутрішньою самооцінкою, а, навпаки, – оцінкою оточуючих.

Треба при цьому розуміти, що для виникнення етичних проблем в адвокатському співтоваристві є свої досить об'єктивні причини. Дуже часто ми просто маємо справу з абсолютно нормальним прагненням будь-якого професіонала, чия діяльність заснована на його індивідуальній праці, виділитися серед собі подібних, стати більш помітним. Однак, конкуренція між адвокатами не повинна відбуватися за Дарвінськими законами боротьби за виживання, коли всі засоби є допустимими. Така боротьба природна і вже через це можлива, але повинна вона проходити в рамках професійної етики.

Отже, що ж таке адвокатська етика? Який зміст цього поняття? Ми вже зверталися до цього питання на початку дипломної роботи, проте, варто дещо уточнити.

Отже, термін «етика» походить від грецького *ethos* – звичай, моральний характер. Вперше він був введений Аристотелем на позначення особливої галузі дослідження – практичної філософії, бо вона намагається відповісти на питання, що ми повинні робити. Предметом регулювання загальної етики є моральна поведінка людини взагалі, будь-якої професії, за будь-яких обставин. Предметом же адвокатської етики стає поведінка представника цієї професії, члена відповідної корпорації, переважно, в обставинах, де він діє саме як професіонал, або представляє свою

професію чи сприймається оточуючими саме як представник корпорації адвокатів.

При цьому важливо відразу сказати, що адвокат як людина може дотримуватися будь-якого етичного вчення, будь-яких етичних поглядів, проте, як для члена корпорації для нього можлива тільки одна система професійних цінностей, тільки один набір стандартів професійної поведінки. Тому немає іншого шляху, аніж зробити так, щоб люди, які представляють громадян і юридичних осіб у судах, дотримувалися основних засад представництва, зокрема питань конфлікту інтересів, поведження в суді, питань взаємодії з суспільством, і підпадали під етичні правила. Етичність і компетентність – дві основні риси, які мають характеризувати їх діяльність. Компетентність включає в себе академічні знання і досвід, а етичність це дотримання усіх стандартів правил адвокатської етики [див. докладніше: 3].

Зрозуміло, коли ті чи інші аспекти діяльності адвоката визначаються загально-правовими нормами, зокрема, процесуальними кодексами, і мова вже йде не про суто етичні настанови, але й про дотримання вимог закону, що, до речі, для адвоката вже саме по собі є однією з етичних норм існування.

Таким чином, можна сформулювати наступне загальне правило: предметом адвокатської етики є правила належної поведінки членів адвокатської асоціації в тих випадках, коли правові норми не встановлюють для адвокатів конкретних правил поведінки.

Слід також врахувати, що великою помилкою було б вважати, що формування системи етичних норм професійної поведінки адвоката (які безумовно обмежують свободу дій адвоката), в тій чи іншій мірі зможе перешкодити виконанню адвокатом його професійних обов'язків. Для того, щоб уникнути такої помилки досить згадати, що «професійні обов'язки адвоката» – це не тільки те, що треба робити, але й те, як це можна робити [див. докладніше: 1].

Світові практики вже давно відомі етичні кодекси адвокатів – кодекси, що представляють собою збір етичних правил професійної поведінки адвокатів. Першим таким фаховим стандартом вважається професійний кодекс, прийнятий Американською Правовою Асоціацією (АПА) у 1908 році під назвою «Канони професійної Етики» (Canons of Professional Ethics). Положення «Канонів» стали деонтологічними стандартами (нормативами культури юриста), що забезпечували, з одного боку, цілісність професії, а з іншого – довіру до юридичної професії з боку суспільства [див. докладніше: 2]. Ці правила професійної етики містили 70 параграфів, які давали досить повний перелік таких питань, як взаємини з судом і колегами, сумлінне ставлення до обов'язків, чесності і відвертості, помірність в питаннях призначення гонорару.

Проте, варто погодитися, що загальні міркування не дадуть нам відповіді на практичні повсякденні питання адвокатського буття. Основоположні етичні принципи не зможуть регламентувати поведінку адвоката в кожній окремо взятій ситуації. Але, з одного боку, вони послужать йому «дороговказною зіркою», системою орієнтирів при вирішенні того чи іншого конкретного поведінкового питання, а, з іншого боку, стануть тією нормативною базою, на якій буде будуватися дисциплінарна практика колегій адвокатів, наповнюючи

Кодекс адвокатської етики практичним змістом. Для українських правознавців, не звиклих до прецедентів у системі права, такий підхід може здатися неприродним, чужим «за духом». Однак не варто забувати, що саме так були побудовані і потім розвинуті до певного рівня досконалості американський та канадський етичні кодекси. Французи ж, як і ми, які є послідовниками кодифікованого континентального права, тим не менш, в значній мірі пішли тим же шляхом. То чи варто українцям винаходити велосипед?

Слово *advocatus* виникло від латинського *advocatio* – звернення за допомогою, судовий захист. Звідси відразу стає зрозумілим, що основне завдання адвоката завжди полягало і буде полягати в тому, щоб допомагати своїм умінням, знаннями і досвідом тому, хто звернувся до нього за допомогою. Отже, формулюючи основні поняття і принципи професійної етики адвокатів, не можна відступити від простого і очевидного правила – адвокат повинен бути максимально корисним для свого клієнта за певних умов. Саме ці умови і є тією проблемою, у зв'язку з якою перевіряється правильність розуміння адвокатом публічного характеру своєї професії, дотримання корпоративних інтересів, його статус як громадянина і суб'єкта правового регулювання та багато-багато іншого. Нікому не дано поррахувати скільки списів було зламано найвідомішими юристами всіх часів і народів навколо цієї проблеми. І буде елементарним спрощенням думати, що причина суперечок криється в тій чи іншій державній ідеології.

Отже, адвокат, безумовно, перш за все, керується інтересами свого клієнта. Однак існує й безліч обмежень на цьому терені, які зобов'язують адвоката дотримуватися певних рамок поведінки. Наприклад, якщо клієнт хоче, щоб адвокат від його імені передав судді хабар; проніс у слідчий ізолятор наркотик для підзахисного; викликав для допиту в суд лжесвідка, то будь-кому зрозуміло, що дії адвоката у разі згоди будуть протизаконними і вже лише тому неприпустимими. Але вони будуть не тільки протизаконними, але й неетичними по відношенню до правосуддя.

Наведемо ще один приклад. Клієнт може забажати, щоб адвокат виставив відповідача в суді нерозумним і аморальним, висміяв би його, принизив. Чи може адвокат погодитися з подібним «побажанням»? Прямої заборони в законі ми не знайдемо. Відповідь, тим не менш, досить очевидна – ні, не має права. Адвокат не може і не повинен принижувати людську гідність кого б то не було. Адвокат завжди зобов'язаний шанобливо ставитися до колег. Адвокат не має права використовувати судову трибуну для образи (нехай навіть не в кримінально-правовому сенсі цього терміна) честі і гідності будь-якої особи. Адвокат повинен шанобливо ставитися до судді, не допускаючи в його присутності лайок, взаємних емоційних випадів.

Але чому це саме так, а не інакше? Закон же не забороняє! Відповідь на питання «чому не має права?» також слід шукати у сфері етичних професійних норм.

Отже, приступаючи безпосередньо до формулювання основних понять адвокатської етики, хочеться, насамперед, зазначити наступне. Вже ці, наведені вище приклади переконують у тому, чому слід визнати безглуздою спробу побудувати етичний кодекс адвокатсь-

кої діяльності за принципами особливої частини. Скільки схожих ситуацій, аналогічних тим, що були згадані, доведеться описати в кодексі? – Десятки, сотні, тисячі? І все одно залишаться моменти, які дозволяють обійти конкретні заборони і виконати «бажання» клієнта. А якщо так, то і клієнт вважатиме, що він має право вимагати від адвоката те, що не заборонено адвокатським етичним кодексом. І, до речі, буде по-своєму правий. Подібний список апріорі потрібно визнати неповним. Проте, варто було б записати до кодексу адвокатської етики принципи поведінки адвоката в суді, принципів засади його відносин з колегами, з третіми особами в процесі. У адвоката з'являється можливість самостійно оцінювати співвідносність «побажань» клієнта з дозволеною йому – адвокату – поведінкою. Отже, інтереси клієнта понад усе, але не замість усього.

Варто також зазначити, що великою помилкою було б вважати, що формування системи етичних норм професійної поведінки адвоката (котрі, безумовно, обмежують свободу дій представника права), в тому чи іншому аспекті здатне заважати адвокату виконувати свої професійні обов'язки. Для того, аби уникнути такої думки достатньо згадати, що «професійні обов'язки адвоката» – це не лише те, що необхідно робити, але й те, як це дозволено робити.

Адвокатська професійна етика є складовою частиною загального комплексу професійних етик, проте саме адвокатська етика є однією із небагатьох професійних етик, що є регламентованою та внормованою на законодавчому рівні. В Україні адвокатська діяльність нормується Конституцією України, окремими професійними актами як на державному, так і на внутрішньо-корпоративному рівні. У відповідності до цього, можна також сказати, що етичні засади адвокатської діяльності, не дивлячись на свою регламентованість, мають і фактор суб'єктивності. Однак можна виділити й такі загально важливі принципи адвокатської діяльності, як чесність, справедливість, компетентність і сумлінність. Адвокат, використовуючи свій досвід, професійні навички і знання, може скласти обґрунтовану точку зору про те, як працюють закони, в тому числі про ефективність існуючих засобів судового захисту, системи покарань, дозволених суперечок і кримінальних справ.

Адвокат також може виступати захисником інтересів різних соціальних груп, що мають на меті внести зміни до чинного законодавства, політики управління або привернути увагу громадськості до якого-небудь питання. Представляється також, що в цих випадках адвокат має право коментувати хід розгляду справи. Адвокат повинен уникати таких тверджень або пропозицій з приводу зміни судової системи, які можуть призвести до дискредитації як самого адвоката, так і всієї юридичної професії та системи правосуддя в очах суспільства. У зв'язку з цим особливе значення в правовій державі займає право особистості на отримання саме кваліфікованої юридичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика / Ю. М. Барщевский. – М.: Профобразование, 2001. – 312 с.
2. Голик А. В. Адвокатская этика в юридической профессии в США // SWorld. ЕЖурнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology/theory-and-methods-of-studying-education-and-training/876-golik-av>

3. Загарія В. Питання адвокатської етики мають бути ключовими в регулюванні професії адвоката / В. Загарія / Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdkka.org/golova-vkdka-valentin-zagariyapitannya-advokatskoji-etiki-mayut-butiklyuchovimi-v-regulyuvanni-rofesiji-advokata/>

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, №27, ст.282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

5. Правила адвокатської етики, Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року у м. Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdkka.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf>

6. Теорія і практика дотримання гарантій адвокатської діяльності // Euroinfo.tv 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroinfo.tv/?p=12035>

7. Цицерон. Диалогі: О государстве. О законах / Пер. В. О. Горенштейна, прим. И. Н. Веселовского и В. О. Горенштейна, ст. С. Л. Утченко. Отв. ред. С. Л. Утченко. (Серия «Литературные памятники»). – М.: Наука, 1966. – 224 с.

8. Humphries M. Legal ethics, past and present – part two / Mark Humphries // The Law Society Gazette. – 30 November 2009.

References

1. Barshhevskij M. Ju. Advokatskaja jetika / Ju. M. Barshhevskij. – М.: Profobrazovanie, 2001. – 312 s.

2. Golik A. V. Advokatskaja jetika v juridicheskoj professii v SShA // SWorld. EZhurnal [Elektronnyj resurs.] – Rezhym dostupu: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology/theory-and-methods-of-studying-education-and-training/876-golik-av>

3. Zagarija V. Pytannja advokats'koi' etyki majut' buty ključovymy v reguljuvanni profesii' advokata / V. Zagarija / Vyshha kvalifikacijno-dyscyplinarna komisija advokatury [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vkdkka.org/golova-vkdka-valentin-zagariyapitannya-advokatskoji-etiki-mayut-butiklyuchovimi-v-regulyuvanni-rofesiji-advokata/>

4. Zakon Ukrai'ny «Pro advokaturu ta advokats'ku dijat'nist'» // Vidomosti Verhovnoi' Rady (VVR), 2013, №27, st.282. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

5. Pravyla advokats'koi' etyki, Zatverdzeni Zvitno-vybornym z'i'zdom advokativ Ukrai'ny 2017 roku 09 chervnja 2017 roku u m. Kyjevi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vkdkka.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf>

6. Teorija i praktyka dotrymannja garantij advokats'koi' dijat'nosti // Euroinfo.tv 2010 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://euroinfo.tv/?p=12035>

7. Ciceron. Dialogi: O gosudarstve. O zakonah / Per. V. O. Gorenshtejna, prim. I. N. Veselovskogo i V. O. Gorenshtejna, st. S. L. Utchenko. Отв. ред. S. L. Utchenko. (Serija «Literaturnye pamjatniki»). – М.: Nauka, 1966. – 224 s.

8. Humphries M. Legal ethics, past and present – part two / Mark Humphries // The Law Society Gazette. – 30 November 2009.

*Tkachenko K. O., post-graduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ukraine, Kyiv), ms.katerina@ukr.net*

Ethical dimension of lawyer professional activity

The paper is devoted to the study of the formation of advocacy ethics principles, namely the conceptualization of principles and norms, the functioning of the legal profession and its attitude and principles in the society. The most part of the work is devoted to the related issues of a lawyer as a skilled professional and moral person at the same time.

The article analyzes the provisions of the main documents regulating the duties of the lawyer, the conditions of his activity, the ethical principles that certify his compliance with the profession, etc. An attempt has been made to actualize the application of the European experience of advocacy ethics as the basis for the formation of Ukrainian society as ethically conscious

Keywords: legal ethics, duty, trust, moral, law, society.

* * *